

1.3 Kristlaseks saamine ja kristlaseks jäämine

Liina Kilemit, Kerstin Kask, Timo Švedko

Kolmest artiklist koosnev uurimus „Kristlaseks saamine ja kristlaseks jäämine” otsib selgust, (1) mis on tänapäeval erinevate kirikute ja kogudustega liitumise põhjused, (2) millised on takistused kogudusega liitumisel ja (3) mis võiks kaasa aidata kogudusse integreerumisel. Et püüda nendele küsimustele vastata, oli uuringu „Elust, usust ja usuelust” 2015. aasta etapi (EUV 2015) ankeedis esimest korda küsimus kirikute ja kogudustega liitumise põhjuste kohta. Lisaks viidi vahemikus august kuni detsember 2015 Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) tellimusel läbi 60 süvaintervjuid kristlike kogudustega liitunutega (KKL 2015), mis võimaldab EUV 2015 tulemusi tõlgendada isiklikumat laadi informatsiooni valguses.¹

Esimese artikli keskmes ongi küsimus, miks tänapäeval inimesed üldse püüdvad kristlaseks saamise poole olukorras, kus avalikus ruumis ringlevad kõikvõimalikud vaimsed õpetused ning kristlus ei tundu olevat mitte esimene ja kõige ahvatlevam valik; kui paljude Eesti inimeste jaoks on kristlikus traditsioonis aastakümnete pikkune katkestus ning religioonialased teadmised ei tule üldjuhul kaasa lapsepõlvest, vaid nendeni jõudmiseks peab olema isiklik soov ja tõsine huvi.

Teises artiklis tuuakse esile põhjused, mis võiksid saada takistuseks nii kogudusse integreerumisel kui ka kogudusega liitumisel. Mis on need faktorid, millele kogudused peaksid tähelepanu pöörama, et liitujatele kogudusega integreerumine soodsamaks muuta? Kolmandas artiklis vaadatakse juba kogudusse integreerumise protsessi veidi põhjalikumalt.

1.3.1 Kiriku/kogudusega liitumise põhjustest

Liina Kilemit

1.3.1.1 Sissejuhatus

Eestis on kirikute ja kogudustega liitumise põhjusi seni uuritud vaid üliõpilastööde tasemel.² Mujal maailmas on aga sellega seotud teemad olnud põhjalikuma uurimise all. Põhiosa vastavaid teooriaid on sündinud maades, kus traditsioonilised kirikud on läbi aegade saanud stabiilselt tegutseda ning nende liikmeskond on sageli kirikusse sattunud juba sünnijärgselt. Teadlaste suuremat tähelepanu on aga köitnud hoopis eripärasemad juhtumid – näiteks pöördumised uusreligioossetesse liikumistesse või muudesse mittetraditsioonilistesse religioonivormidesse, kuna need sisaldavad endas suuremat lahtimurret ümbritsevast kultuurikeskkonnast. Nii on ka teooriad inimeste usku pöördumise kohta radikaalsete uusliikumiste poole kaldu.³ Ma ei ole leidnud teoreetilist

¹ Uuringu „Kristlike kogudustega liitumine 2015” ehk KKL 2015 läbiviimisega tegeles Eesti Kirikute Nõukogu moodustatud uurimisrühm. Sellesse kuulusid Liina Kilemit, Ingmar Kurg ja magistrandid Kerstin Kask, Timo Švedko (mõlemad EELK Usuteaduse Instituut) ning Made Laas ja Siim Nigulas (mõlemad Tartu Ülikool).

Uuring viidi läbi Eesti Kirikute Nõukogu tellimusel ja seda toetati uurimisstipendiumitega (Liina Kilemit ja Ingmar Kurg – Dr Andrus Saare nimeline stipendium; Made Laas – Dr Hans Hanseni nimeline stipendium; ülejäänud – religioonisotsioloogia stipendium). Uurimisrühma juhatas Liina Kilemit.

² Liina Laasi (Kilemit) ja Anu Rentel, *Kirikutega liitumise põhjustest*. Lõputöö. Fail Eesti Sotsiaalteaduslikus Andmearhiivis. Tartu, 1995; Signe Schulz, *Pöördumise põhjustest religiooni uutesse vormidesse*. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste raamatukogus. Tartu, 1998; Siim Nigulas, *Kogudustega liitumise motiivid vabakoguduse näitel*. Bakalaureusetöö. Käsikiri töö autori valduses. Tartu, 2012.

³ Keith A. Roberts, *Religion in Sociological Perspective*. California: Wadsworth Publishing Company, 1995, 113–114.

baasi, mis just meie kultuurikontekstis sobiks ühemõtteliselt hästi kirjeldama kirikute või kogudustega liitumise põhjusi. Seetõttu kasutan artiklis uurimistulemuste interpreteerimisel paari tuntumat pöördumisteooriat.

Eesti ajaloolist konteksti arvestades huvitab meid mitte ainult usuline pöördumine, vaid laiemalt usulise organisatsiooniga liitumine, sealhulgas ka formaalne liitumine ning perekondlik usuline sotsialiseerimine, mis võivad, kuid ei pruugi sisaldada pöördumiselamust kui sellist. Põhjusi on mitu. (1) Esiteks, nagu näitas toimunud kvalitatiivuuring, ei tähenda formaalsetel põhjustel liitumine (näiteks soov saada laulatatud või leeritatud lihtsalt ilusa kombe pärast), et usuline pöördumine ei või järgneda sellele juba lähitulevikus. (2) Teiseks on Eestis nõukogudeaegse religioonivastase poliitika tulemusena tekkinud usulise traditsiooni katkemine niivõrd mastaapne, et kodune kristlik kasvatus ei pruugi enam olla iseenesestmõistetav isegi nendes peredes, kus paar põlvkonda tagasi on olnud tugev usuline traditsioon. Ning vastupidi – ka kodus usulise kasvatuses saanutel on oma otsingute periood, mis võib mõnel juhul päädida alalise või ajutise kõrvalejäämisega kristlikust kogudusest. Seetõttu olid kvalitatiivuuringusse KKL 2015 kaasatud erinevat tüüpi liitujad ja uuritigi eelkõige liitumist ning alles siis usulist pöördumist kui osa sellest protsessist.

Kui EEU 2015 küsitlus järgis Eesti elanikkonna rahvuslikku profiili ning vastuseid on võimalik eristada ka rahvuse lõikes, siis KKL 2015 intervjuude puhul rahvuslikku eristatust ei taotletud – intervjuud viidi läbi eesti keeles ning niiviisi jäi kõrvale (põhiosas õigeusu kirikuga seotud) vene elanikkond. Põhjuseks on asjaolu, et siinsete venelaste ja vene keelt emakeelena kõnelevate inimeste usulist käitumist ja hoiakuid kujundavad sotsiaalsed ja kultuurilised tegurid eristuvad eestlaste omadest niivõrd, et väärivad eraldi uurimist ning lihtsalt ei mahtunud praeguse uuringu raamidesse. Samuti oleks mõistlikum, et käsitletud teemat analüüsiks samast keele- ja kultuurikeskkonnast pärit uurijad.

1.3.1.2 Uuringumeetodid

EEU 2015 metoodikat tutvustab Eve Telpt kogumiku artiklis „Kokkuvõtte uuringu „Elust, usust ja usuelust 2015” tulemustest”,⁴ seetõttu sellel siin pikemalt ei peatuta. KKL 2015 viis läbi spetsiaalselt selleks moodustatud uurimisgrupp ajavahemikus augustist detsembrini 2015. Uurimisgrupp intervjueris 60 inimest, mis on kvalitatiivuuringu puhul suur hulk ja võimaldab informante ehk intervjuerituid hiljem teatud tunnuste alusel grupeerida.⁵ Meie sooviks oli intervjuerida inimesi, kes oleksid liitunud kogudusega viimase viie aasta jooksul, kuid osa informantide puhul selgus intervjuu käigus, et nad on varasemalt olnud mõne kogudusega liitunud, kuid siis kas konfessiooni vahetanud või vahepeal usuelust kõrvale jäänud. Kuna meid huvitasid ka selliste muutuste põhjused, otsustasime need inimesed ikkagi uuringusse kaasata. Informandid leiti kas erinevate kirikute vaimulike või isiklike tutvuste kaudu. Peeti silmas, et võimalikult erinevad konfessioonid saaksid hõlmatud, seetõttu intervjueriti luterlasi, roomakatoliiklasi, õigeusklikke, baptiste, metodiste, adventiste, nelipühilasi ja teiste vabakoguduste, sealhulgas ka 3D koguduse ja Vineyardi koguduse liikmeid. Samuti jälgiti, et valimisse sattuksid võrdselt nii vanemad kui nooremad inimesed, nii mehed kui naised ja et esindatud saaksid võimalikult erinevate elupaikadega informandid.

⁴ Vt Eve Telpt selles kogumikus lk 36–37.

⁵ Ülevaatliselt kvalitatiivse meetodi spetsiifika kohta vt Lea Altnurme selles kogumikus lk 159–160.

Minu artiklis leiab kajastust intervjuude esimene, pöördumist ja liitumist puudutav osa,⁶ mis oli suuremas osas plaanitud kogemusjutustuse vormis, see tähendab, et informandile esitati narratiivne küsimus: „Palun mõelge ennast nüüd ajas tagasi ja meenutage järgemööda neid sündmusi ja olukordi, mille tulemusena sai teist kiriku ja selle konkreetse koguduse liige. Palun rääkige mulle sellest päris algusest peale ...” ja paluti oma lugu jutustada vabas vormis algusest lõpuni. Pärast seda või vajaduse korral ka intervjuu vältel esitati täiendavaid küsimusi. Siiski ei ole mitte kõik intervjuud kogemusjutustused. Osa informante ei jutustanud oma lugu tervikliku narratiivse jutustusena, kuna olid sõnakehavad või liitunud kogudusega mingil formaalsel põhjusel. Samuti koguti osa intervjuusid mitmes etapis ja nendest pool oli tehtud juba enne uuringuprojekti algust poolstruktureeritud intervjuudena.⁷ Seega on osa intervjuusid kogemusjutustused, osa poolstruktureeritud intervjuud.

Artiklis on näidetena kasutatud informantidelt pärinevaid tsitaate. Need on autentse huvides esitatud muutmata kujul. Selleks, et informandid jääks lubatult anonüümseks, on nende isikunimed ja koguduste nimed varjatud. Nurksulgudes olevad kolm sidekriipsu tähistavad tekstikärbet, nurksulgudes sõnad aga artikli autori lisatud täpsustusi, mis peaksid lihtsustama informandi mõttest arusaamist. Intervjuude salvestisi ja lühikokkuvõtteid säilitatakse Eesti Kirikute Nõukogu arhiivis.

Nii küsitlusuuringu EEU 2015 kui ka kvalitatiivuuringu KKL 2015 käigus saadud kogudusega liitumist puudutav informatsioon on retrospektiivse iseloomuga. Esiteks on tõenäoline, et inimesed ei pruugi väga täpselt mäletada kõiki asjaolusid, mis olid tollaste otsuste põhjuseks; ning teiseks, aastaid hiljem võidakse anda oma tolleaegsetele otsustele teistsuguseid, tänase päeva olukorrast lähtuvaid selgitusi ja põhjendusi. Kvalitatiivne meetod andis võimaluse täpsustada, esitada lisaküsimusi, paluda meenutada, mida informant siis tundis, kui see kõik aset leidis. Seega oli kahe uuringumeetodi kombineerimine suurepäraseks võimaluseks teemat sügavuti uurida ja esitada lisaks kvantitatiivsele küsimusele „kui palju?” ka kvalitatiivne küsimus „miks?”.

1.3.1.3 Teoreetiline taust

Religiooni peamiseks rolliks on mõtestada inimelu, seletada maailmas toimuvat ja vastata eksistentsiaalse tähendusega küsimustele. See loob turvatunnet, aitab taluda kannatusi, loob identiteeti ja kuuluvustunnet. Erinevalt ilmalikest filosoofilistest õpetussüsteemidest tegeleb religioon rituaalide ja sümbolite süsteemide kaudu ka inimese emotsionaalse poolega, samuti selliste kategooriatega nagu „teispoosus” ja „pühadus”.

(1) Miks inimesed leiavad usu?

Sotsioloogilised seletused sellele võib tinglikult jagada kolmeks. (1) **Esimesse gruppi kuuluvad nn pinge teooriad**, mis väidavad, et inimene pöördub usu poole siis, kui ta tunneb, et on võrreldes teiste ühiskonnaliikmetega millestki ilma jäänud. Enamik uurijaid on toonud peamise motiivina välja sotsiaalse deprivatsiooni⁸ ehk ilmajätuse tunde,

⁶ Intervjuu teine osa puudutas kogudustesse integreerumise temaatikat, mida analüüsitakse uurimuse teises ja kolmandas artiklis lehekülgedel vastavalt lk 111 ja lk 120.

⁷ Poolstruktureeritud intervjuu käigus kasutatakse eelnevalt ettevalmistatud intervjuu kava, ent vestlus ise on suhteliselt vaba.

⁸ Olukord, kus inimeste materiaalsete, füüsiliste, emotsionaalsete või sotsiaalsete tingimuste puudulikkus ei taga neile soovitud või antud ühiskonnas normaalseks peetavat heaolu – põhivajaduste rahuldamine, materiaalsed elutingimused, elukvaliteet, osalemisvõimalused, suhtlemisvajadused jmt.
<http://www.doktorikool.ut.ee/kstt/term/ET/kategooriad/sotsioloogia/deprivation> – vaadatud 31.05.2016.

mis tekitab pinget, frustratsiooni, anoomiat (nõrgenenud normitaju) ja võõrandumist. Sellisel juhul hakkab inimene religioonist otsima muutust või kompensatsiooni.⁹ See seletab näiteks, miks radikaalsete usuliikumistega liitub palju noori, kes ei leia oma kohta ühiskonnas või tunnevad, et neid on teistega võrreldes justkui millestki ilma jäetud. Kuid see võib väljenduda näiteks ka tähendusliku väärtussüsteemi puudumises: uuringus KKL 2015 osales hulk informante, kelle liitumise põhjuste hulgast tõsisisemal pildil otsimine moraali- ja väärtusküsimustes olukorras, kus ühiskonnas toimuvat tajutakse väärtusrelativismina.

(2) **Teine grupp teooriaid peab olulisemaks sotsiaalset mõju:** ideid omandatakse suures osas indiviidide ja institutsioonide kaudu ning inimesed, kes kasvavad keskkonnas, mis on religioosne, on ka ise suure tõenäosusega religioossed (sotsiaalse mõju teooria, uuemad allikad nimetavad seda ka sotsiaalse võrgustiku teooriaks). Peamised mõjutegurid pöördumisel on sotsiaalsed võrgustikud, afektiivne ja intensiivne suhtlemine ning rolli õppimine. Eriliselt rõhutatakse seda, et pöörduja on aktiivne usuline otsija, mitte passiivne vastuvõtja, kellega pöördumine lihtsalt „juhtub”.¹⁰ Seega on olulised mõjutajad abikaasa, vanemad, sõbrad, kool, haridus, ümbritsev kultuur. Kui lähedaste sõprade grupp mõtleb mingist asjast ühtviisi, siis nõustuvad varsti nendega ka teised – see kehtib ka usuliste hoiakute kohta. Uuringu KKL 2015 kontekstis leidis arvukalt näiteid sotsiaalse mõju teooria kinnituseks: eelkõige on just noored inimesed need, kelle liitumist mõjutas vanemate, sõprade, tuttavate hoiak. Leidis piisavalt informante, kelle tutvus kristlasest noorega oli alguse saanud juhuslikult. Pikapeale sõprus süvenes, uue sõbra kaudu tutvuti ja sõbruneti teistegi kristlastest noortega. Lõpuks tekkis soov olla nende sarnane, omada samasuguseid hoiakuid, kogemusi ja maailmavaadet.

(3) **Kolmas grupp teooriaid seob tervikuks kaks eelnevat** – esmalt tunneb inimene mingit vajakajäämist oma elus, siis aga kohtub nii-öelda õigel hetkel inimestega, kes tutvustavad talle maailmavaadet, mis mitte ainult ei anna seletusi tema probleemidele, vaid pakub ka välja sobivaid lahendusi, ning muutus inimese maailmavaates võibki toimuda. Sellised teooriad keskenduvad tavaliselt pöördumise protsessi kirjeldamisele. Kaks alljärgnevat usku pöördumise teooriat, (1) Lewis R. Rambo ja (2) John Loflandi ning Norman Skonovdi omad, kuuluvad just sellesse, kolmandasse gruppi.¹¹

(2) Kuidas usku pöördumine toimub?

Esimene teooria. Rambo on oma raamatus „Religioosne pöördumine”¹² toonud välja järgmised pöördumise kuus etappi: kontekst, kriis, otsing, kohtumine, pühendumine ja tulemused. „**Kontekst**” tähistab seda keskkonda, kust inimene tuleb, ja kultuurilisi ning sotsiaalseid tegureid, mis teda seal kujundasid: väärtused, teadmised, eetika, kõlbelised tõekspidamised ning identiteet. „**Kriisi**” põhjuseks võib olla nii võõrandumine, vaimne rahulolematuse senise eluga kui ka rasked isikliku elu sündmused. „**Otsing**” tähistab olukorda, milles inimene hakkab kujunenud olukorrale kõikvõimalikest allikatest ise lahendust otsima – olgu selleks siis kirjandus, erinevad filosoofiad, psühholoogia või kõikvõimalikud vaimsed õpetused ja teraapiaviisid. „**Kohtumine**” märgib inimese kohtumist sellega, mida ta on otsinud – uue maailmavaate, seletuse, mõtestatuse,

⁹ Dong Young Kim, *Understanding Religious Conversion*. Eugene: Pickwick Publications, 2012, 33–36.

¹⁰ Kim 2012, 36–39.

¹¹ Keishin Inaba, „Conversion to New Religious Movements”. – *Human Science Research*, Vol. 11/2004, No. 2, 33–47.

¹² Lewis R. Rambo, *Understanding Religious Conversion*. Yale: Yale University, 1993.

kuuluvusega. See võib toimuda nii vahendava inimese, nt misjonäri, kui ka vastava kirjanduse vahendusel. On ka neid, kes astuvad kiriku uksest päris ise sisse. Viimased kaks etappi – „pühendumine” ja „tulemused” puudutavad juba inimese integreerumist kogudusse, millest on pikemalt juttu selle uurimuse viimases artiklis Timo Švedko ja Ingmar Kure vahendusel.¹³

Rambo rõhutab, et need kuus pöördumise etappi on kumulatiivsed ehk kuhjuvad, nad ei ole ilmtingimata järjestikused, vaid võivad toimuda kas teistsuguses järjekorras, samaaegselt või osa etappe vahele jättes. Kõik inimesed ei pruugi näiteks olla aktiivsed otsijad, mõnel pole erilist kriisi. Olgu etteruttavalt öeldud, et meiegi uuringu puhul võib väita sama – oli juhtumeid (naine, 42-aastane, evangeelne kogudus), kus „kohtumine” toimus enne kui „kriis”. Kõigepealt võeti omaks õpetussüsteem, saadi koguduse liikmeks ning alles sellele järgnes periood, mida võib vaadelda kriisina ehk siis informant hakkas toimunud muutuse valguses oma seniseid elukogemusi läbi töötama ning ümber mõtestama. Kogu protsess oli tema jaoks äärmiselt valuline, kuid viis lõpptulemusena uue maailmavaate omaksvõtu ning kogudusega integreerumiseni.

Teine teooria. Lofland ja Skonovd¹⁴ on 1981. aastal toonud välja erinevaid pöördumise tüüpe. (1) **Intellektuaalse pöörduja** otsingud kestavad kaua ning kulmineeruvad leidmise, äratundmise, valgustatuse ning usulise kogukonnaga liitumisega. Pöördumine toimub enamasti enne liitumist. (2) **Müstiline pöördumine** seevastu toimub kiiresti, äkki ja ootamatult nagu apostel Pauluse pöördumine. Pöörduja on siin passiivne, kuid sündmus ise seotud väga tugevate emotsioonidega. (3) **Eksperimentaalne pöörduja** muudab oma harjumusi, käitumist ja elustiili konkreetse kriisi tulemusena. (4) **Afektiivsel pöördujal** tekib uue alguse kogemus ühistegevuse ja kuuluvustunde põhjal, (5) **äratuslikud pöördujad** kogevad pöördumist äratusjutlustaja sõnumi ajal ja (6) **sunnitud pöördujad** muudavad oma maailmavaadet välise surve mõjul.

1.3.1.4 Uuringute tulemused

Uuringute tulemuste kajastamisel on peamiseks eesmärgiks kõrvutada ja võrrelda küsitlusuuringu EUU 2015 ja süvaintervjuude KKL 2015 tulemusi. Ühtlasi tehakse katse luua KKL 2015 liitujate tüpologia, kasutades võrdlusena eelmises lõigus kirjeldatud Loflandi–Skonovdi pöördujate tüüpe. Edasistes uuringutes¹⁵ on plaanis antud problemaatikat süvendatult käsitleda, kuna liitumise põhjused moodustavad väga keeruka kompleksi – on vähe inimesi, kelle pöördumist ja liitumist on tinginud üks konkreetne asjaolu; pigem võib öelda, et tegemist on omamoodi maatriksiga, kus põimuvad mitmed sotsiaalsühholoogilised mõjutegurid.

Liitujad (KKL 2015 informandid) jaotati kõigepealt **põhigruppidesse** selle järgi, milline liitumise motiiv tundus autorile teiste motiividega võrreldes domineeriv või seda informanti enim iseloomustav. Saadud tüüpe kõrvutasin EUU 2015 tulemustega ja Loflandi ja Skonovdi pöördujate tüüpidega. Lisaks põhigruppidele tekkisid **segagrupid**. Domineeriva liitumise motiivi järgi võis informant küll kuuluda mõnda põhigruppi, kuid tal oli täiendavaid liitumismotiive või tunnuseid, mis andsid aluse täiendavate

¹³ Vt 1.3.3 lk 120.

¹⁴ John Lofland ja Norman Skonovd, „Conversion motifs”. – *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 1981, 20(4), 373–385.

¹⁵ Toimetaja märkus. Liina Kilemit on Tartu Ülikooli doktorant ja artiklis käsitletud teemad leiavad edasiarendust tema väitekirjas.

segagruppide moodustamiseks. Seetõttu võib üks informant kuuluda mitmesse gruppi. Nt võib afektiivne pöörduja samas olla karismaatiliste pöördujate segagrupis.¹⁶

Tuleb silmas pida, et liitumise tüpoloogiate puhul on suuresti tegemist ideaaltüüpiliste olukordadega, mida tegelikku ellu ei saa üks ühele üle kanda. Ka KKL 2015 puhul oli informante, kelle liigitamine on üsnagi problemaatiline. Nii näiteks on Loflandi ja Skonovdi järgi mitu „intellektuaalset pöördujat” kogenud ilmutust või tugevat kriisiolukorda, mis on tinginud järgnevad pikaajalised usulised otsingud. Otsustatud on motiivi järgi, mis oli nende puhul domineeriv ja nende lugu iseloomustav.

(1) Millal liitumine toimus

Sellele küsimusele vastamiseks vaatame esmalt küsitlusuuringu EEU 2015 andmestikule tuginedes, millal liitumine toimus ja teeme seda kolme erineva vanusegrupi lõikes.

	vanus 15–29	vanus 30–49	vanus 50–74
Liitunud viimase 2 aasta jooksul	0	4%	1%
Liitunud 3–10 aastat tagasi	49%	22%	13%
Liitunud 11–20 aastat tagasi	26%	34%	21%
Liitunud rohkem aega tagasi	21%	39%	63%
Raske öelda	5%	2%	3%

Tabel 1. „Palun öelge, millal Te selle koguduse või usuliikumisega liitusite?”¹⁷; ainult need vastajad, kes vastasid jaatavalt küsimusele „Kas Te kuulute mõnda kogudusse või usuliikumisse?”¹⁸; N = 207.

Kõige noorema vanuserühma vastajatest on pooled liitunud kirikuga 3–10 aastat tagasi ja ülejäänud rohkem kui 10 aastat tagasi. Paraku ei ole aga valimisse sattunud noori, kes oleks viimase kahe aasta jooksul liitunud mõne kiriku või kogudusega. See ei tähenda, nagu ei oleks möödunud kahe aasta jooksul Eestis kogudustega liitunud ühtegi inimest vanuses 15–29. Kui aga ühtegi sellist inimest ei sattunud üle-eestilisse 1002 inimesest koosnevasse EEU 2015 valimisse, siis võib oletada, et selle eagrupi liitumiste arv peab olema üsna väike ja olukord kirikus tõesti toetab seda oletust. Viimase kahe aasta jooksul liitunuid on vähe kõigis vanuserühmades.

Järgmises kahes vanuserühmas on kõige enam liitumisi toimunud enam kui 20 aastat tagasi. Siin on tõenäoliselt tegemist on 1980ndate lõpu ja 1990ndate alguse liitujatega. Ka keskealisi vastajaid liitus enim siis. Kõige nooremaste vanuserühma on tõenäoliselt sattunud ka selliseid liitunuid, kelle vanemad tulid kirikusse „usubuumi” ajal ning lasid ristida nii ennast kui oma väikelapsi.

1980ndate lõpu ja 1990ndate alguse usulise elavnemise „jalg” on ka süvaintervjuudes selgelt tuntavalt sees. Paljude keskealiste informantide religioonihuvi ja esimene kokkupuude kirikuga on alguse saanud just nendest aastatest: mainitakse ristimist, leeritamist (sageli perekondade kaupa), piiblikursusi, loenguid, Jeesuse elust kõnelevat filmi,¹⁹ helesiniste kaantega lastepiiblit, põnevuse pärast erinevate koguduste küllastamist, kättesaadavaks muutunud usuteemalisi raamatuid jne.

¹⁶ Seda olukorda seletab Joonis 2. leheküljel 108.

¹⁷ EEU 2015, küsimus K16.

¹⁸ EEU 2015, küsimus K13.

¹⁹ Film, millele informant L9 viitab, on Luuka evangeeliumi põhjal 1979. aastal tehtud film „Jeesus” – režissöörid John Krishja ja Peter Sykes; nimiosas Brian Deacon. Seda filmi näidati 1990. aastate alguses Eesti kinodes ja levitati hiljem – tegelikult levitatakse veel praegugi – salvestisena. Lisaks kinodele käis eraldi meeskond filmi koolides ja rahvamajades näitamas.

KKL 2015 käigus intervjueeritud liitujate hulgas oli neid, kes said tookord ristitud, kuid jäid siis peatselt kiriku aktiivsest tegevusest erinevatel põhjustel uuesti kõrvale. Reeglina mainitakse põhjusena pereelu kohustusi, mis ei jätnud muuks aega, või siis konfessiooni sobimatust. Kuid „seeme oli pandud idanema”. Meie uuritute puhul tähendas see eelkõige seda, et usk Jumalasse oli tekkinud, samuti omandatud religioonialased teadmised ja teadmised kirikus toimuvast, mis võimaldab usuliste tunnete ja vajaduste intensiivistumisel taas kiriku juurde naasta. Seda illustreerib suurepäraselt kaks näidet intervjuudest:

Olin õrnas varateismelises eas, kui Eesti Vabariigi tulekuga tuli suur puhang: usuline ärkamine.²⁰ Ma sattusin ühte klassi tüdrukuga, kellega sain kiiresti sõbrannaks. [---] Temaga koos hakkasin käima kirikus ja pühapäevakoolis. Aga samas minu sisetunne ütles, et selle vabakoguduse vaated mulle ei sobi. Need tekitasid minus sisemise konflikti ja ristimiseni ma seal ei jõudnud. Vahepeal läksid meie teed lahku ja ma kaugenesin kirikust. Aga selline teadmine ja pisik oli minu sees. See oli mind ikkagi puudutanud ja elu muutnud. Uuesti kirikusse pöördumisel oli otsustavaks üks väga suur kriis minu elus, kus ma ise ei osanud mitte mingil moel lahendust leida. (Naine, 37, luterlane)

Kui sündis meie õde, vanaema arvas, et võiks meid ära ristida. Meil ei olnud muidugi selle vastu midagi. Õe käest muidugi ei saanud küsida, sest tema oli beebi. Mina olin 15. 1993. aastal olen ma ristitud. [---] [Praegune liitumine] tundus loogiline jätk ja õige aeg olevat. Lapsed on juba suuremad ja on enda jaoks rohkem aega. (Naine, 38, luterlane)

Tõsi küll, erinevalt nendest intervjuudest toimus uus liitumine tihti juba mõne teise konfessiooniga. Sageli oli uus usuliste otsingute algus seotud mingite elus tekkinud kriisidega ning oma rolli mängib kindlasti ka vanus.²¹ Oli ka paar sellist vastajat, kelle huvi kristluse vastu oli pikaajaline, kuid nad ei soovinud usubuumi aegse massilise liitumisega kaasa minna ning on seda teinud alles nüüd. Põhjused, miks tullakse nüüd, on suuresti samad – lapsed on kodust lahkunud ja vanus soosib usuliste tunnete ja mõtete intensiivistumist.

Keskkooli ajal, siis ma käisin hästi palju erinevates kirikutes. [---] Ühel hetkel, kui see asi läks popiks, siis mul see asi langes nagu ära. Siis ma olen väga palju mõelnud igasugu kõiksuse ja absoluutse tõe peale. Ega me selleni ei jõua ja võib-olla see kirik ka selleni ei vii, aga see on nagu karkassiks. Olen sinnani [kiriku ja usuni] jõudnud iseene sees. (Mees, 47, õigeusklik)

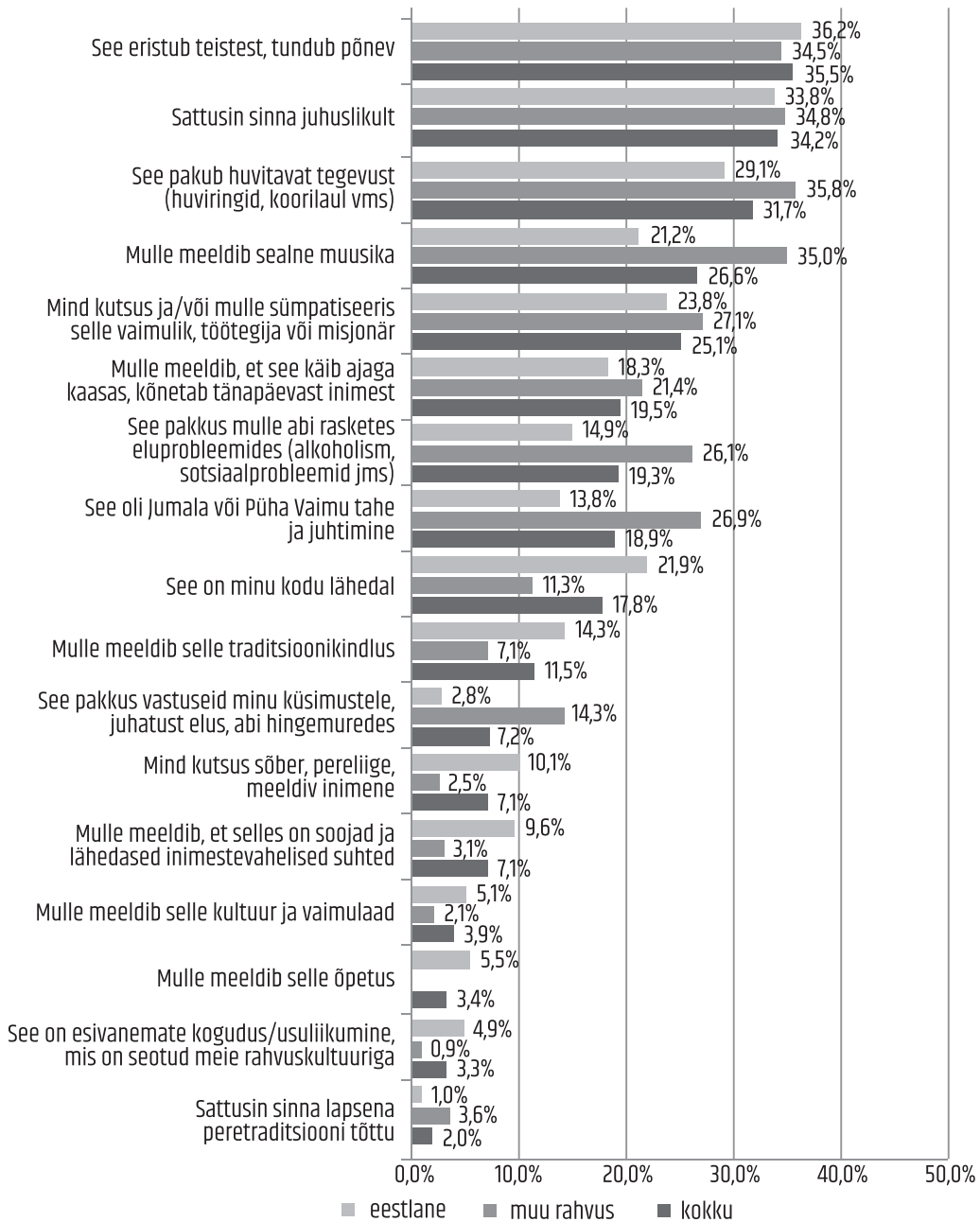
(2) Liitumise peamised motiivid

Järgmisena küsiti EEU 2015 käigus nendelt, kes olid eelnevalt vastanud, et on mõne kiriku või koguduse liikmed, miks nad liitusid just selle kiriku või usuliikumisega. Etteantud vastusevariandid ei tulnud päris „tühjalt kohalt”, nimelt on sellised motiivid selgunud Eestis ühe varasemalt tehtud uuringu²² käigus ja eelnevalt olemas olnud informatsioon

²⁰ Toimetaja märkus. Kriitiliseks käsitluseks „usulisest ärkamisest” vt Margit Nirgi selles kogumikus lk 402–403. Nn usubuunist vt veel Kaido Sooma ja Eerik Jõks lk 70, Indrek Pekko lk 170 ja Ingmar Kurg lk 210–211.

²¹ James W. Fowler kirjutab, et teatud vanusest alates on täheldatav usuliste tunnete intensiivistumine ning suureneb tõenäosus uueks usuliseks „ärkamiseks”. Vt James Fowler, *Stufen des Glaubens: Die Psychologie der menschlichen Entwicklung und die Suche nach Sinn*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1991, 201–216.

²² Liina Laasi (Kilemit) ja Anu Rentel viisid 1995. aastal Tartus oma lõputöö raames läbi uuringu, mis selgitas kirikute ja kogudustega liitumise motiive. Vt selle artikli joonealune märkus nr 2 lk 89. Selle töö järeldest oli kasu EEU 2015 ankeeti ettevalmistaval komisjonil ankeedi küsimuse K17 vastusevariantide sõnastamisel.

Joonis 1. „Mis oli peamiseks põhjuseks, miks Te liitusite just selle koguduse või usuliikumisega?”²³ vastajad rahvuse lõikes ja rahvused koos; vastaja sai nimetada kuni kolm olulisemat põhjust tähtsuse järjekorras – joonisel 1 on märgitud kõigi kolme arvamuse summeeritud tulemuse aritmeetiline keskmine protsentides; ainult nende vastajate tulemused, kes vastasid jaatavalt küsimusele „Kas Te kuulute mõnda kogudusse või usuliikumisse?”²⁴; N = 207.

²³ EEU 2015, küsimus K17.

²⁴ EEU 2015, küsimus K13.

lihtsustas mõnevõrra võimalike motiivide väljapakkumist. Seda, et väljapakutud vastusevariandid katsid hästi võimaliku variatiivsuse, näitas asjaolu, et EEU 2015 respondendid ei soovinud ise loetelu täiendada.

Peretraditsioon ja rahvuskultuur

Kõige enam vastajaid ehk 35% sattus sellesse kirikusse või kogudusse, kuhu ta praegu kuulub, lapsena peretraditsiooni tõttu ehk siis nad on selle kiriku liikmed, kuhu kuulusid juba nende vanemad või vanavanemad ning kus nad ka ise paljudel juhtudel juba lapsena ristiti. Peaaegu sama paljud ehk 34% pidasid liitumise põhjusena oluliseks, et see on esivanemate kirik või kogudus, mis on seotud vastaja rahvuskultuuriga. Kahe peamise motiivi tõlgendamisel tuleb pidada silmas seda, et 207st vastajast 127 olid eestlased ja 80 teistest rahvustest. Eestlastest omakorda olid ligi 60% luterlased ja mitte-eestlastest üle 80% õigeusklikud.²⁵

On huvitav, et kiriku/koguduse seotus rahvuskultuuriga on eestlastest ja muust rahvusest vastajate jaoks küsitlusuuringu põhjal võrdselt olulised. Õigeusu kiriku ja vene kultuuri seotust on harjutud pidama üheks venelaste²⁶ suurema usklikkuse põhjuseks ja seetõttu võis eeldada, et see peegeldub ka meie uuringus. Eestlaste puhul see aga esmapilgul nii ootuspärane ei ole, kuna mitmed autorid on rääkinud eestlaste vastuolulisest suhtumisest kristlusesse, isegi kristlusevastasest rahvuslikust narratiivist.²⁷ Siin tuleb seletuse leidmiseks vaadata esmalt, millal liitumine toimus.²⁸ EEU 2015 vastajate hulgas on üsna palju 1980ndate lõpu ja 1990ndate alguse usulise elavnemise aegseid liitujaid, mil rahvusteadvuse, ajaloo ja traditsioonidega seotud teemad olid ühiskonnas eriliselt päevakorras. See seletab osaliselt rahvuskultuuriga seotud motiivi. Kvalitatiivuuringu aga selgitab tollaegsete värske luterlaste suhet antud teemasse – seotus rahvuskultuuriga ei ole pöördumise kui sellise põhjuseks, küll aga põhjendatakse sellega konfessiooni valikut. Eelkõige tuleb see sisse sellistes kategooriates nagu „ilusate peretraditsioonide jätkamine”, „eestlase iseloom ja psüühiline laad”, „rahulikkus, lihtsus, arusaadavus”, „harjumuspärasus, läbi põlvete tõestatud sobivus”. Uuring KKL 2015 näitab seega, et luterlus on rahvuslusega seostatav ning võib oletada, et käibel ei ole mitte ainult üks narratiiv rahvuse ja religiooni suhtest, vaid mitu. Mõned näited informantidelt:

Luterlus on eestlasele kõige lähedasem, meie kultuuri ja ajaloo seotud ja kõige lihtsamini ka arusaadav. Omastatav, kõige lähedasem meile. On seotud meie rahvakalendri päevadega ja kõigega. Loogiline valik. Selle tõttu sai niimoodi otsustatud. [--] Luterlus on oma, omas keeles. Mis on ka väga tähtis. Minu jaoks sobib selline peavoolu asi. (Naine, 35, luterlane)

Luteri kirik sobib meile, eestlastele. [--] See luteri kirik sobib mulle nagu rohkem. Lihtsus ja ... see tundus ajalooliselt ka oluline, Eesti oma kirik. Vabadussõjast tulid tagasi ja tegid oma kiriku, see on meie kirik, noh. (Mees, 36, luterlane)

²⁵ Kuna võrreldavad grupid on üsna väikesed, tuleks statistiliste järelduste tegemisel olla ettevaatlik.

²⁶ Toimetaja märkus. Uuringus EEU 2015 ei küsitud respondentide rahvust täpsemalt. Vastajatest 68% olid eestlased ja 32% muust rahvusest (küsimus D3). Ilmselt moodustavad enamuse muust rahvusest vastajaid venelased ja/või vene keelt kõnelevad inimesed, kes on rohkem või vähem seotud vene õigeusu kirikuga.

²⁷ Vt nt Kaja Karo, „Rahvuslikud narratiivid ja religioon”. – Lea Altnurme (toim), *Mitut usku Eesti II*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, 13–27.

²⁸ Vt Tabel 1 lk 94.

Ühe informandi (Naine, 50, luterlane) luteri kiriku liikmeks saamise loo keskmes on tema huvi oma perekonna juurte ja ajaloo vastu, kus on selge koht kristlikul elulaadil, vastavate tähtpäevade, pühade ja isiklike sündmuste tähistamisel, pühapäeva pidamisel. Neist on jäänud kauneid fotosid ja mälestusi, millest informant süvaintervjuus räägib. Perekonnalugu näib olevat talle oma identiteedi konstrueerimise allikaks, kirikuga liitumise üheks põhjuseks järjepidevuse tunnetamine, asetumine peretraditsiooni konteksti.

Seevastu on ka neid informante, kelle liitumine ongi toimunud mingil esmapilgul formaalsel põhjusel – soovist saada ristitud või ristivanemateks, leeritatud, laulatatud ja lõpuks ka kiriklikult maetud. Nimetagem neid seepärast formaalseteks liitujateks.²⁹ Meie valimisse sattus selliseid inimesi viis, üks neist on tänaseks taas kirikuelust kõrvale jäänud. Üks neist on metodist, teised luterlased. Neid inimesi iseloomustab eripära, et oma loost rääkides ei kasutata religioosset keelt (see on küll omane luterlastele üldse, mitte ainult selle grupi liikmetele) ega omata pöördumiskogemust. Liitumise põhjenduseks kasutatakse selliseid väljendeid nagu „tahtsin oma maailma avardada”, „tahtsin silmaringi avardada, uusi teadmisi saada”, „hakkas huvitama, mis kristlus üldse on”. Lisaks muidugi kristlike talitluste ülevus, pühalikkus ja ilu, millele ilmalikel talitlustel pole midagi vastu panna. Eriti trööstitu tundub inimestele ilmalik matus. Formaalsete liitujate suhtumine usku pole aga pooltki lihtne – sageli mingi isiklik suhe Jumalaga siiski on, palvetatakse, soovitakse enne surma ristitud saada. Lisaks tajutakse, et pärast ristimist ollakse hoitud ja kaitstud ning tuntakse kuuluvustunnet. Nende usutunne on veel otsiv, raskesti seletatav ja maagiline.

Olin juba tükk aega mõelnud, et peaks minema. Jälle läksime õega koos. Tema tahtis ka. Mõtlesime, et läheme ja käime ära. [---] See on minu jaoks mingi kuulmise tunne, mis kaasneb ristimisega, tunne, et olen hoitud ja kaitstud. (Naine, 38, luterlane)

Tahaksin enda maailma avardada. Tundus õige suund, kuhu minna. Pluss üks sõbranna palus ristiemaks, see andis viimase tõuke. [---] Nüüd tekkis mul usu vastu huvi. Kodus ei ole keegi usklik. Tahan näha erinevaid seisukohti ja tõekspidamisi. (Naine, 22, luterlane)

EUU 2015 tulemused kinnitavad vanade traditsioonide olulisust. Küsimusele „Miks Te käite jumalateenistustel”³⁰ vastas 51% respondentidest, et neile meeldivad vanad kombad ja traditsioonid, kusjuures eestlastest vastanutele oli see aspekt olulisem, kui mitte-eestlastest vastanutele (eestlased 55%, mitte-eestlased 44%).

Kuid mida ütlevad uuringud peretraditsioonide mõju kohta? EUU 2015 sisaldas taas küsimusi selle kohta, kas respondent on oma lapsepõlvkodust saanud usualaseid teadmisi ja kui on, siis kellelt.

Lapsepõlvkodust on usualaseid teadmisi saanud pooled vastanutest. Juhul, kui usualaseid teadmisi on saadud, siis on allikaks olnud peamiselt vanaema, järgneb ema. Teistest rahvustest inimesed on altimad lastele kodus usualaseid teadmisi jagama (teiste rahvuste 58% eestlaste 44% vastu), kusjuures naiste (vanaemade ja emade) roll usualaste teadmiste edasiandjana on teistel rahvustel suuremgi kui eestlastel.

²⁹ Siin puudub võrdlusvõimalus Loflandi ja Skonovdi tüpoloogiaga. Kuna nemad uurisid ainult isiklikult pöördunuid, siis neil selline tüüp muidugi mõista puudub.

³⁰ EUU 2015, küsimus K36. Respondentidelt küsiti kolme kõige olulisemat põhjust, miks nad käivad jumalateenistustel. Saadud tulemus 51% peegeldab kõigi kolme põhjuse summeeritud tulemust. Täpseid tulemusi üksikute põhjuste lõikes vt selles kogumikus lk 469–470.

	Arv	%
Jah, küllalt palju	141	14,1%
Jah, veidi	347	34,7%
Ei saanud	489	48,8%
Raske öelda	24	2,4%

Tabel 2. „Kas Te saite oma lapseõlvekodus usulisi teadmisi?”³¹; kõik vastajad; N = 1002. Vastaja sai valida ühe vastusevariandi; tabelis 2 on toodud vastajate arvud ja aritmeetiline keskmine protsentides.

Vanaema(de)lt	308	63,0%
Emalt	238	48,7%
Isalt	90	18,5%
Vanaisa(de)lt	70	14,3%
Teistelt naissoost pereliikmetelt / sugulastelt	39	8,0%
Teistelt meessoost pereliikmetelt / sugulastelt	15	3,1%
Õelt / õdedelt	11	2,3%
Muu	9	1,8%
Vennalt / vendadelt	8	1,6%
Raske öelda, ei mäleta	6	1,3%

Tabel 3. „Kellelt Te neid teadmisi saite?”³² vastasid ainult küsimusele K19 jaatavalt vastanud ehk need, kes on saanud oma lapseõlvekodus usulisi teadmisi kas „veidi” või „küllalt palju”; üks vastaja sai nimetada mitut vastusevarianti; tabelis on toodud vastajate arvud ja aritmeetiline keskmine protsentides; N = 488.

Eesti lapsed kuulevad oma isadelt usuküsimustest rohkem (21%) kui muudest rahvustest lapsed (14%). Emad ja vanaemad on lastele rohkem religioonist rääkinud esmalt seetõttu, et üldtuntud tõdemuse kohaselt on naised religioossemad ja traditsioonide edasikandjad³³ ning ka tegelevad lastega rohkem.

Kõik need asjaolud saavad kinnitust kvalitatiivuuringus KKL 2015. Usklikku vanaema on mainitud 30 intervjuus 60st. Kui vanaema pole olnud aktiivne kristlane, siis on ta vähemalt suhtunud usku sümpaatiaga, rääkinud kristlikest väärtustest ja moraalist, õpetanud Meie Isa palvet, tutvustanud Piiblit, pidanud kristlikke pühi vms. Enamasti pärinevad esimesed teadmised usust just vanaemalt.

Seevastu 60st kvalitatiivuuringus intervjueritust vaid 5 on saanud oma kristliku kasvatuse emalt ja isalt. See näitab, millise ulatusega on kristliku traditsiooni katkemine.³⁴ Informantidest 32 on sellised, kelle peredes on valitsenud usuküsimustes kas täielik vaikus või siis halvustav või isegi vaenulik hoiak. Leidub ka selliseid peresid, kus on

³¹ EEU 2015, küsimus K19.

³² EEU 2015, küsimus K20.

³³ Eesti keeles on naiste religioossusest ülevaاتlikult juttu kogumikus „Mitut usku Eesti I”. Vt. Liina Kilemit ja Urmas Nõmmik, „Eesti elanike suhtumisest religiooni”. – Lea Altnurme (toim), *Mitut usku Eesti I*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2004, 20–23.

³⁴ Religioosse sotsialisatsiooni katkemise kohta vt Kaido Soom, „Eestimaalaste kuvand ristiusust, kirikust ja kristlastest”. – Eerik Jõks (toim), *Astu alla rahva hulka. Artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist*. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012, 250–251.

usklik vanaema, kuid emade-isade põlvkond on võtnud usu suhtes negatiivse hoiaku. Mitme suguvõsa kristlik traditsioon on leidnud lõpu okupatsiooni algusaastatel suguvõsa tabanud terrorist, represseerimisest ja küüditamisest põhjustatud hirmu tõttu.³⁵ Vahel on usulembesed vanemad soovist lapsi kaitsta jätnud neile enda veendumustest rääkimata ning tõde on tulnud päevalvalgele siis, kui laps ise on usu teemade vastu hakanud huvi ilmutama.

Ma olen kasvanud täiesti ateistlikus perekonnas. Minu isa oli veendunud ateist ja ideeline kommunist, kes ka uskus sellesse. Lapsepõlves ma ei kuulnud sellest [usust] põhimõtteliselt mitte midagi. Tagantjärele ma olen emalt kuulnud, et mu vanaema oli usklik, kes küll ei praktiseerinud oma usku ja et nad olid minu isaga kõvasti vaieldud sellel teemal, põhiliselt Jumala olemasolu üle. Ja vanaema juures ma nägin Piiblit. (Mees, 45, roomakatoliiklane)

Kodus ei räägitud Jumalast. Vanaema oli kristlane, suguvõsas Aafrika misjonär ... Sõjasündmuste karmus võõrandas vanaema usust Jumalasse: sõjas surid ta tütar ja poeg ning hiljem mu ema ja isa. Pettumus. (Naine, 53, roomakatoliiklane)

Minu vanaisa ja emapoolne perekond olid kristlased ja usklikud inimesed. [---] Ema oli mulle palju rääkinud neid „Jumala juhtimise lugusid”. [---] me ei palvetanud. [---] Ema oli õpetaja. Tal oli probleem, sest ta ei õpetanud koolis, et inimene on arenenud ahvist. Elu oli usukaugeks läinud. Aga palve oli elu rasketel hetkedel tagataskus olemas. (Naine, 41, baptist)

Õpetus, kultuur ja vaimulaad

EUU 2015 tulemustes mainiti kõikide respondentide lõikes tähtsusest kolmanda liitumise põhjusena, et vastajale meeldis selle kiriku või koguduse õpetus (32%), ning neljandana, et meeldib selle kiriku või koguduse kultuur ja vaimulaad (27%). Mingil määral haakub siia ka seitsmenda motiivina nimetatud „See kirik või kogudus pakkus vastuseid minu küsimustele, juhatust elus, abi hingemuredes” (19%). Kõik need motiivid tulevad venekeelsete vastajate puhul isegi enam esile kui eestikeelsete puhul. Nii näiteks oli õpetuse meeldivus mitte-eestlaste jaoks liitumise põhjusena 36 protsendiga esimesel kohal (eestlastel 29 protsendiga kolmandal kohal), kultuuri ja vaimulaadi meeldivus 35 protsendiga teisel kohal (eestlastel 21 protsendiga kuuendal kohal). Asjaolu, et kirik või kogudus pakub abi hingemuredes või juhatust elus, asetis kummalgi rahvusgrupil 7.–8. kohale.

Kui eelmised kaks motiivi (peretraditsioon ja rahvuskultuur) põhjendasid pigem seda, miks inimene otsustas liitumisel just selle konfessiooni kasuks³⁶, aga mitte seda, miks temast üldse sai kristlane, siis järgnevate motiivide (õpetus ja kultuur ning vaimulaad) puhul võib eeldada oluliselt isiklikumate usuliste kategooriate kaalumise tulemust.

Domineeriva liitumise motiivi alusel eristub kvalitatiivuuringu KKL 2015 informantide hulgast grupp, mille liikmeid võib võrrelda Loflandi ja Skonovdi „intellektuaalse pöördujaga”. Selliseid inimesi oli 60st 14. Seda gruppi iseloomustab suhteliselt kõrge keskmine vanus (vaid kolm inimest alla 40) ja meessugu (vaid neli neist olid naised). Lisaks veel kuulumine nn vanadesse kirikutesse – kolm õigeusklikku, viis rooma-

³⁵ Toimetaja märkus. Alternatiivseks käsitluseks vt Margit Nirgi selles kogumikus lk 402–403.

³⁶ Täiskasvanud inimese konfessiooni valiku teadlikkus tänapäeva ühiskonnas – kuivõrd informeeritult ja planeeritult valikuid tehakse – on tegelikult keeruline ja vaieldav küsimus ja vajaks edasist põhjalikumat uurimist.

katoliiklast, kolm luterlast (uuematest kirikutest vaid kaks baptisti ja üks metodist). Nende pöördumine ja liitumine on olnud väga pikaajaline protsess ning kestnud kohati aastakümneid. Ümbritsevate sotsiaalne mõju liitumisele on olnud vähene või mõnel juhul pole seda peaaegu üldse. Selle grupi läbivaks tunnusjooneks on pikaajaline intellektuaalne huvi erinevate filosoofiate, religioosete ja spirituaalsete õpetuste vastu, ajaloohuvi, eksistentsiaalsed küsimused, juurdlemine väärtus- ja eetikaküsimuste üle. Lõpuks on jõutud kristluse juurde, kuna see tundus isiklikult õige ja loogiline, pakkus lisaks teadmisele ja õpetusele ka emotsioone, väärtusi ja moraalseid juhiseid. Mitu informanti toovad välja, et kristlus pakub pidepunkti tänapäeva väärtusrelativistlikus tarbimisühiskonnas.

Umbes 20 aastat tagasi, kui astusin ülikooli, hakkasin väga intensiivselt huvi tundma filosoofia vastu ning lugema filosoofiaalast kirjandust. Osa sellest kirjandusest oli kristlik. See oli minu jaoks kõige huvitavam. Berdjajev, Jaspers, Jung. Sealt tuleb otsida ka huvi põhjust kristluse vastu. [---] Ülikooli ajal oli tunne, et mul ei ole kirikut vaja, et ma saan ise hakkama, et loen ise raamatutest tarkusi, ise valin, ise loen, ise õpin tundma, et sellest kõigest piisab, et pole kirikut vaja. See tunne, et tegelikult ei piisa, tuli üsna hiljuti alles. Kogu see raamatute hunnik on liiga teoreetiline ja tugevdab inimese mina, mida iga religioon taunib. Ja see tarkus, mis sealt tuleb ... religiooni on vaja hinge pääsemiseks ja see tarkus, mis sealt raamatutest tuleb, ei vii hinge pääsemiseni. Siis tuleb hakata mõtlema, mis see muu võiks olla. Religioon annab emotsiooni ja käitumisjuhiseid. Inimene on nõrk ... mina ka. Kui ma loen filosoofia raamatuid, võin ma omale konstrueerida ükskõik mida ... aga kirik annab mulle seda, millest mul puudu jääb. (Mees, 46, roomakatoliiklane)

Ühel hetkel tekkis minu elus küpsus ja huvi mõelda elu üle järgi. Et mis siis saab, mis siis ees ootab, mis on taevas, kõik on nii kaugel, aru ei saa, et kuidas inimene sünnib ja ... kõik on nii tundmatu. [---] Olin siis 31-aastane. (Mees, 51, roomakatoliiklane)

2000. aastate alguses, kus sai alguse tarbimisühiskond ja relativism, tekitas palju küsimusi: kui kõik on suhteline, mis siis elu mõte on? See oli minu jaoks krutsiaalne³⁷ lahendada. Kus on lootuse allikas? Miks pingutada? (Naine, 27, roomakatoliiklane)

On tähelepanuväärne, et 9 sellesse gruppi kuulujat mainivad oma pöördumislugudes reise ja palverännakute rolli – eriti oluline mõjutegur on see olnud konfessiooni valikul, mis tuleb eriti ilmekalt esile roomakatoliiklaste ja õigeusklike puhul. Konfessiooni valik on olnud põhjalik ja kaalutletud, sisaldades nii enese kurssi viimist antud kiriku õpetusega kui ka kultuuri ja vaimulaadi meeldivust.

Enda usulist pöördumist iseloomustatakse pika kasvamise ja arenguna, järsk pöördumiskogemus üldjuhul puudub. Siiski on ka erandeid – kahe informandi pöördumislugudesse mahub ka ilmutuse kogemine, mis aga teiste mõjutegurite olemasoluta ei viiks neid inimesi kindlasti kogudusse. Nimelt polnud ühe informandi usuline kogemus kristlusespetsiifiline, vaid tingis pikad vaimsed otsingud, mis lõpuks viisid kristluseni.

³⁷ Informantide tekst on toodud muutmata kujul. Sõna „krutsiaalne” on kõnekeelne laensõna inglise keelest (*crucial*), tähendades „ülioluline” või „otsustav”.

Inimestevaheliste suhete mõju

Kolmandaks EEU 2015 tulemustes esile toodud motiivide komplektiks on isikute mõju liitumisprotsessis: kas meeldis, et antud kirikus või koguduses on soojad ja lähedased inimestevahelised suhted (25%) või oli kutsujaks sõber, pereliige või muidu meeldiv inimene (19%). Vähesel määral kajastus vastustes ka motiiv „mulle sümpatiseeris või mind kutsus selle koguduse vaimulik, misjonär või töötajaja” (1,6%). Eestlased ja mitte-eestlased vastasid siin üsna sarnaselt. Mõlema grupi puhul positsioneerus see motiiv tähtsuse poolest 4.–5. kohale vastavalt 24 ja 27 protsendiga.

Inimeste mõju liitumisprotsessis on võimatu alahinnata. Osa religioonisotsiolooge vaatlebki pöördumist kui kommunikatsiooniprotsessi ning täheldab, et isegi intensiivse usulise kogemuse olemasolul eelneb või järgneb sellele kommunikatsioon, mis viib tegelikult uue maailmavaate omaks võtmisele. Ehk siis nagu ütlesid tuntud religioonisotsioloogid Peter Berger ja Thomas Luckmann: Saulus võis küll (inimlikus) üksiolekus Pauluseks saada, kuid Pauluseks jääda sai ta ainult kristliku koguduse kontekstis, kes teda sellisena tunnustas ja tema uut identiteeti säilitas.³⁸

60 kvalitatiivuuringu intervjueritust 12-l oli liitumise põhjuste hulgas domineeriv motiiv kaasinimese – peamiselt sõbra, tuttava, sõbranna, koolikaaslase või muidu sümpaatse inimese mõju. Siia lisandub veel neli inimest, kes liitusid abikaasa mõjul. Kirjeldatud gruppi iseloomustab – vastupidi eelnevale grupile – noorus: vaid kaks inimest neist on vanemad kui 40 eluaastat ning vaid üks inimene on nn vanast kirikust – luterlane. Valdavalt on seega tegu noorte inimestega metodisti, baptisti, adventisti, nelipühi, Vineyardi, 3D kogudustest.

Kui sellesse gruppi kuulujaid võrrelda Loflandi ja Skonovdi jaotusega, on nad sarnased „afektiivsete pöördujatega”: neile on väga olulised sotsiaalsed suhted, osadus, inimestevaheline tihe ja soe läbikäimine ning liitumine on toimunud selle mõjul. Kogudused, kuhu kuulutakse, teevad aktiivset misjonitööd. Suur mõju on olnud Alfa-kursusel ja väikegruppidel (kodugrupid), noortegrupid on aidanud kergemini ületada teatud eelarvamuslikku barjääri, mis muidu ühiskonnas valitseb. Oluline on mentori olemasolu. Lisaks on olulisena välja toodud see, et koguduses on palju noori, teenistused on noortepärased, üldine miljöo vaba, mineku protsess sujuvam. Isegi ruumid, kus teenistusi korraldatakse, mõjutavad – helged, valged, tavalised, kirikusse ei julgeks minna, see justkui hirmutab,³⁹ nõuab teatud barjääri ületamist.

Mis on sellele grupile veel iseloomulik? Esimene kokkupuude usuga toimub inimese kaudu, kes väga meeldib: on eeskujuks, sõbraks, ärakuulajaks, abistajaks, kelle moodi tahetakse olla ja kellega soovitakse samastuda ning kes on kristlane. Enamasti ei ole nendel informantidel kodust kaasa saadud teadmisi, pigem ettevaatlikkust ja skepsist. Mingi aja pärast kutsub sõber piiblipäevadele, kontserdile, festivalile, väikegruppi, palvekoosolekule. Seal hakkab meeldima, kuna kohatakse vaba noortepärasest õhustikku, moodsat muusikat ja sõbralikku vastuvõttu. Ühel juhul sai informandi tutvus noorte kristlastega alguse Facebookis, ühel juhul rokk-kontserdil. Vahel määratakse mentor või abiline, kes hakkab värsket liitujat suunama ja pühendama kristlikku õpetusse. Usuline pöördumine tuleb reeglina üsna kiiresti ja reeglina pärast grupiga ühinemist, kuigi on informante, kes on Jumalasse juba ka varem uskunud.

³⁸ Kim 2012, 36.

³⁹ Jumalateenistuskogemuste kohta EEU 2010 vt Liina Kilemit ja Anu Rentel, „Eestimaalaste ootused kirikule”. – Eerik Jõks (toim), *Astu alla rahva hulka. Artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist*. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012, 155–156; samal teemal EEU 2015 vt Eve Telpt selles kogumikus lk 51–53. Vt ka Kaido Soom ja Eerik Jõks 1.2.5.3 lk 81–82

Mul olid kaks parimat sõbrannat, kes käisid N koguduses. Kui ma nendega veetsin aega, siis nad rääkisid, mis seal toimub ja miks Jumal on lahe. See tundus üsna huvitav. [---] Mõnel korral käisime ühes kodugrupis, mida tegi üks välismaalane. Temaga oli hästi vaba suhelda. [---] See õhkkond oli mega vaba. See oli minu jaoks. [---] Ma tahtsin sellist kogemust nagu neil (sõbrannadel), nad on suht minusugused. (Naine, 20, nelipühilane)

Aasta aega tagasi tulim ma tagasi Prantsusmaalt ja kolisin [üürilisena] kokku S-ga. Mingil hetkel ta kutsus mind N koguduse koosolekule. [---] Veider oli, et ta mind kutsus. Kuna mu elus ei saanud tol hetkel enam midagi halvemaks minna, läksin. [---] Hästi veider kogemus [koosolek], võõrastav. Teiselt poolt tekitas rahulolu tunde. Jäingi sinna käima. Lisaks kutsus S mind kuttide kodugruppi. Väga tore aeg oli. (Mees, 3D koguduse liige, 21)

See grupp kohtab enim eelarvamusi ja skepsist lähedaste ja seniste sõprade poolt. Vastutöötamine on seda mõjusam, et tegemist on vanusega, kus sõprade ja lähikondsete arvamus on oluline ja tihti elatakse veel vanematekodus. Kohati on tegemist rasketes konfliktolukordadega, mille ületamine on keeruline: näiteks üks neiu, kelle isa oli kristlastega suhtlemise vastu, sai kogudusega liituda alles pärast isa surma. Intervjueritutel on aidanud sellest üle saada sõpruskonna muutumine – tihti on vana sõpruskond vahetunud uue, kristlaste oma vastu.

Üks aspekt, mida sageli mainitakse, on elustiili muutused: loobutakse alkoholist, nikotiinist, pidutsemisest. Ka see võib soodustada vanade sotsiaalsete suhete katkemist. Üks 23-aastane neiu 3D kogudusest kirjeldab sõprade hämmingut, kui ta järsku lõpetas nendega koos pidutsemise. Sõbrad arvasid, et talle on tehtud ajupesu, kuna selline suur muutus ei saa tulla nii äkki. Hiljem sõbrad leppisid tema kogudusse kuulumisega, kuid selleks ajaks oli neiu leidnud juba uue lähedase sõpruskonna oma kogudusest.

Sellesse gruppi kuulujad kasutavad oma kogemusest rääkimiseks nii-öelda religioosset keelt, kuid see tuleneb nende hilisemast konfessionaalsest kuulumisest, mitte liitumise tüübist. Liitumine tähistab nende jaoks oluliselt suuremat lahtimurret senisest elulaadist ja sotsiaalsetest suhetest. On informante, kes rõhutatult räägivad sellest, kui ebaoluline on neile konfessionaalne kuulumine ja paluvad end selle järgi mitte eristada. Loo jutustamisel on oluliste liitumise ja kuulumise motiividena esiplaanil sotsiaalsed suhted, osadus, ühistegevus, sellele järgneb isiklik suhe Jumalaga, Jeesuse eeskuju järgimine, usulised tunded, moraalne elu. Õpetuslikud, teoloogilised teemad on täiesti tagaplaanil.

Siiski ei ole ka sellesse gruppi kuulujate liitumisotsus olnud määratud pelgalt kaaskodanike mõjust ega juhuslikkusest. Muudest motiividest võib esile tuua teatud pettumust valmistanud kogemusi (poiss-sõber kohtles halvasti, informandi juhitud bänd lagunenes) või noorte inimeste valulikke eneseotsinguid. Siis kohtutakse „tundlikul hetkel” kristlasega, mis viib muutuseni. Intervjuud annavad tunnistust ka sellest, et toimunud muutust siiski kaalutakse ja mõtestatakse enda jaoks lahti ning tegemist ei ole pelgalt „kaasavoolamisega”.

Kriiside, eluraskuste mõju

EUU 2015 küsitluses kajastasid seda teemat näiteks järgmised motiivid: (1) see kirik või kogudus pakkus vastuseid minu küsimustele, juhatus elus, abi hingemuredes (19%) ning (2) see kogudus pakkus mulle abi rasketes eluprobleemides, nagu näiteks

alkoholism, sotsiaalprobleemid (7%). Siinkohal on huvitav, et teistest rahvustest inimeste jaoks tulid mõlemad motiivid eestlastega võrreldes enam esile. Kui mitte-eestlastest nimetas esimest motiivi 26%, siis eestlastest 15%. Abi sotsiaalprobleemide puhul mainis 14% teistest rahvustest inimestest ning vaid 3% eestlastest.⁴⁰

Mõtestatuse, seletuse, lohutuse pakkumine on religiooni üks põhiülesandeid. KKL 2015 informantide hulgas oli 11 inimest, kelle kristlaseks saamise teekonna algust tähistas raske kriis või õnnetus: alkoholism, vanemate pankrot, sõbranna enesetapp, täielik vaimne või füüsiline kokkuvarisemine, pagendus, kodu mahapõlemine, kuritegelik minevik, abielu purunemine, raske haigus. Sellesse gruppi kuulub inimesi erinevatest vanuserühmadest ja konfessioonidest ning ühtegi iseloomulikku taustatunnust ei saa välja tuua. Neid ei iseloomusta üldiselt pikk usuliste otsingute periood (kuigi on ka erandeid), muutus on tulnud suhteliselt kiiresti. See on ainus erinevus Loflandi ja Skonovdi „eksperimentaalse pöörduja” tüübist, mis eeldab pikemaids otsinguid. Reeglina on „tundlikul hetkel” kohtunud kristlasega, kes defineerib ja seletab juhtunut enda vaatepunktist ning kutsub kogudusse. Kuid on ka väga eripäraseid juhtumeid, kus ajendiks on saanud sügavamal kriisihetkel saadud ilmutus või usuline kogemus, mis on vallandanud otsingud.

Mõned näited. 42-aastane naine evangeelsest kogudusest kirjeldab, kuidas tal avastati ravimatu haigus. Haiglas olles külastasid teda kristlased, koos palvetati paranemise eest. Veidi hiljem teda elustati, mille käigus koges informant, et on väljaspool aega. Ta mõistis, et senine elu on elatud valesti, koges patutunnetust. Haigla järgsel aastal hakkas ta varasemas elus läbielatud hingetraumasid teadlikult ükshaaval läbi töötama, nuttis palju. See oli ränk protsess, mis päädis kirikuga liitumisega. Või siis järgmine näide:

Umbes aasta tagasi suri mu üks sõbranna, sooritas enesetapu. See oli mulle väga tugev löök. Minu maailmapilt varises kokku. Sain aru, kui kaduv kõik on. Minul on pere, lähedased, on hästi läinud. Olen õnnelik. Sain aga aru, et see on nii ebatabiilne. See võib iga hetk ära kaduda. Mul ei ole siis mingit toetust, ei ole mingit ankrut. [---] Suur šokk mulle ja välja tulla oli raske. See oli katalüsaator, mis kiirendas. (Naine, 18, luterlane)

53-aastane naine adventkogudusest elas läbi kriisielamuse seoses ootamatult tabanud raske haigushooga, mil ta pöördus Jumala poole: „Jumal, ära jäta mind siia, ma ei taha veel surra, mul on kaks last, ma tahan neid veel näha, palun anna mulle andeks, mis ma olen valesti teinud.”

Haiglas luges ta Uut Testamenti, tundes, et leiab sealt vastuseid teda ammu vaevanud küsimustele. Pärast haiglat algas järkjärguline lahtiütlemine vanast elust, sõpradest, pidudest, harrastustest. Ta nägi ennast justkui kõrvalt ning sai aru, mida seni valesti oli teinud. Vana elu ei köitnud teda enam.

Mõnedel juhtudel on kogudusse minek planeeritum. Kohatakse inimesi, keda usk on aidanud, ja loodetakse samuti abi saada; või siis saada leevendust kahetsustundele minevikus tehtud tegude pärast. Kolme informandi lugudes on kokkupuuteid ka mittekristlike praktikate ja õpetustega⁴¹ – ühel juhul viis see vaimse tervise probleemideni, misjärel tuldi kirikusse, teisel juhul olid need üheks peatuspunktiks usulistes otsingutes ja kolmandal juhul jäid need kriisieelsesesse aega.

⁴⁰ Vt Joonis 1 lk 96.

⁴¹ Ristiusuväliste praktikate kohta vt Indrek Pekko Selles kogumikus 1.6 lk 165 ja Indrek Pekko ja Üllas Tankler 2.5 lk 248.

(3) Segagrupid

Usulise kogemuse mõjul pöördunud

Lisaks ülaltoodud gruppidele, mis on hästi võrreldavad Loflandi ja Skonovdi pöördujate tüüpidega, tekkis veel mitmeid nii-öelda segagruppe, kuhu kuuluvad informandid on domineeriva motiivi alusel juba mõnda gruppi liigitatud, kuid mõne teise levinud ja iseloomuliku karakteristikuga alusel liigitusid ka mõnda segagruppi.⁴²

Lofland ja Skonovd toovad välja ühe tüübina „müstilise pöörduja”. Selline järsk ilmutuse tulemusena pöördumine on küllaltki harv ning ka selle uuringu informantidest ei olnud kedagi, kelle pöördumisloos oleks usuline kogemus iseenesest olnud ainus ja peamine tegur. Pigem kogeti tugeva kriisi tulemusena usulist kogemust, intensiivset „äratundmist”, selgust, palvevastust vms. KKL 2015 informantide hulgas oli selliseid 60st kuus (ehk siis 10%), neist kaks luterlast, üks roomakatoliiklane, kaks baptisti ja üks evangeelse koguduse liige. Neli neist olid naised ja kaks mehed. EEU 2015 vastajatest 11,5% töid liitumise motiivina välja „see oli Jumala või Püha Vaimu tahe või juhtimine”. Alljärgnevalt kaks tsitaati intervjuudest, kus informandid on kirjeldanud oma järsku usulist pöördumist, kusjuures mõlemal juhul on tähelepanuväärne, et teiste inimeste mõju nende pöördumisele on olnud väga vähene, küll aga on tegemist olnud kriisiajaga nende elus.

2013 suvel, eks ma tundsin enda sees mingit tühjust, hingelist vaakumit [---] otseselt ei olnud midagi halvasti. Olin just lõpetanud kooli, tulin V linna tööle. [---] Ühel hetkel kui ma olin kodus diivani peal, tundsin, kuidas alistusin Jumalale, tundsin, kuidas ta füüsiliselt puudutas mind. Mu elus oli järsku täiesti teine perspektiiv, täielik muutus. Tundsin, et midagi [üleloomulikku] peab veel olema. (Mees, 27, baptist)

Sarnane on näide ühe luterlase intervjuust, kus ta kirjeldab keset suurt hingelist kriisi (palvevastusena) tekkinud ootamatut selgust, millest alates tema suhtumine toimusse muutus ja kriis hakkas lahenema. Ise ta peab seda usulise pöördumise momendiks.

Kui lõpetasin abielu, olin väga suures hingelises kriisis. See oli väga raske, sest laps oli väike, kaheaastane. [---] Kui astusin X hoonesse, mis oli tühi ja remontimata, saabus minusse täielik rahu. [---] Ei ole sellist asja varem ega hiljem kohanud. [---] See, mis juhtus, oli minu jaoks nagu müstika, nagu oleks keegi tableti sisse andnud ja lihtsalt mured ära võtnud. (Naine, 37, luterlane)

Uue vaimsuse kogemusega pöördujad

Valimis oli 9 inimest, kelle eelnevad usulised otsingud olid viinud neid kokku mitmesuguste mittekristlike vaimsete õpetuste ja praktikatega.⁴³ Varasemat esoteerika ja parateaduste huvi mainisid mõned teisedki informandid, kuid see polnud nende lugudes nii silmapaistval kohal. Rohkem oli see iseloomulik intellektuaalsetele pöördujatele, pigem vanematele kui noorematele inimestele (vaid kaks inimest olid alla 40-aastased) ning väga erinevatesse konfessioonidesse kuulujatele. Enim mainiti uue vaimsuse⁴⁴ keskonnast reikit, Silva meelekontrolli meetodit, *feng shui*'d, šamaanipraktikaid, krišna-iiitlust, budismi, erinevaid joogapraktikaid, tantrat. Kogetu valmistas informantidele aga pettumuse. Kolm informanti olid mittekristlike praktikatega tegeldes kokku

⁴² Seletuseks segagruppide tekkimise kohta vt lk 93.

⁴³ Mittekristlike vaimsete praktikate kohta vt Indrek Pekko selles kogumikus 1.6 lk 165 ja 2.5.1 lk 248.

⁴⁴ Uue vaimsuse kohta vt Lea Altnurme selles kogumikus 2.4.1 lk 233.

puutunud vaimse tervise probleemidega ning otsisid nüüd abi kristlikest kogudustest. Üks pettunu oli endine joogaõpetaja. Pettumuse põhjusi toodi välja mitu:

Ennem kristlaseks saamist, siis ma lugesin ikka igasugu esoteerikat ka. Naisega kokku saades käisime *feng shui* laagrites. Naine tegi enne seda reikit. Kõik see vajus ära. Olid mingid asjad, mis häirisid. Minu jaoks on perekond oluline olnud. Keegi kuskil esoteerika õpikutes ütleb, et see on halb, et sa pead olema vaba. No see ei ole võimalik! See ei ole minu sisetundmusega kooskõlas. [---] Alati see raha küsimine, see läks lõpuks vastikuks. [---] Noored pered, kes on läinud tõsiselt esoteerikasse, igasugu need tantrad ja ... on lõppend nagu halvasti. Nad on lahku läind. Ma ei tahaks nagu niimoodi lõpetada, et keegi ütleb, et me ei sobi kokku. [---] Sama lugu reikiga. Suurem osa kogudusest läks reikit tegema ja kadus. Vanad inimesed! Ja siis need, kes mingeid drooge panevad ja lähevad rännakutele. Joovad oma mingit kaktuse jama. No aga mis siin lahedat on, kui sa jätab oma perekonna maha? (Mees, 36, luterlane)

[---] Ja siis ma hakkasin otsima alternatiivravist abi, eneseabiraamatud, siis järgnesid neli aastat joogaharjutusi. Jooga andis kehale hea enesetunde. Minu vaimu ta sidus, nii et hakkas tekkima enesekeskne maailmapilt ja ma tundsin, et see ei ole õige asi. Joogat ei saa ilma vaimse taustata, aga see ei ole see koht, kus elab Jumal, see tuleb muust allikast. Tol ajal ma ei tulnud selle peale, et minna kirikuõpetaja juurde. Käisin nõidade ja sensitiivide juures, need rääkisid huvitavaid asju minu loo kohta, aga ei ammandanud. Minu peas oli ikka küsimus: mis minuga juhtus? (Naine, 41, nelipühilane)

Põhiline etteheide uue vaimuse õpetustele ja praktikatele on nende individualistlikkus, isikukesksus, mis suure häda korral paneb vastutuse täielikult indiviidile. Näiteks, „see filosoofia teeb inimese jumalaks. Mina teen kõike, mis on õige, mina, mina, mina ...” (Naine, 36, baptist) Üksikute jutustuste puhul on oletatav ka uue vaimuse elementide mõju, kuid see on siiski vähene.

Karismaatilise otsijad

Osa informantide juures tuleb esile pidev püüdlemine elamuslikkuse ja karismaatilise suunas. Neid inimesi on ka eelmises grupis ehk siis on tulnud uue vaimuse radadelt ning ka nüüd, kristluses, on oluline elamuslikkus, müstilised kogemused, ekstaatilisus, prohveteerimine, keeltes rääkimine, Püha Vaimuga täitmine jms. Mõned informandid liiguvad ühest kristlikust kogukonnast teise üha karismaatilise suunas. Nende jaoks on oluline, et koguduses „vaim liiguks”, kui seda pole tunda, siis lahkutakse pea. Nende püüdluste keskmes on isiklik müstiline osadus Jumalaga, õpetuslikest seisukohtadest vms need informandid üldjuhul pikalt ei räägi. 41-aastane informant on liikunud pikalt kirikust kirikusse: metodisti kirikust baptisti kirikusse, vahepeal olnud nelipühi koguduses, sealt edasi Elu Sõnasse, kuhu on jäänud pidama ja millega soovib lõpuks ka liituda.

Ma otsisin enamat, otsisin Püha Vaimu tööd ... Tahtsin näha, et koguduses on ka tõeliselt Jumal olemas, et tunned tema ligiolu. Seda ma tunnen Elu Sõnas. [---] Kõik kogudused ei tunnista Püha Vaimu tööd. Ei räägita Püha Vaimu tööst. Puudub keeltega palvetamine, paljud vaimuannid puuduvad, prohvetlik anne ja muud ... sa nagu ei näe neid seal. [---] (Praeguses koguduses) on näha vaimuande:

keegi räägib keeltega, keegi on prohvet, samuti seda lihtsalt näeb inimeses, et ta teeb ja räägib vaimus. (Naine, 41, Elu Sõna koguduse liige)

Tajun seda, et mõnedes konfessioonides sõnas ollakse hästi tugevad, aga ei olda tundlikud Püha Vaimu liikumisele. See paneb inimesed raamidesse ja vähendab nende usku. [---] Kui vaim on Sinu sees, siis see ju tunnistab. Sul ei ole siis vajadust otsida seda kinnitust väljastpoolt ega ka mitte Piiblist, sest vaim on see, kes tunnistab. Ole rohkem Jumala ees, lase vabaks ennast, anna Jumalale üle asju. [---] Muidu loeme palveid raamatust maha, aga see ei saa ju elavaks. (Naine, 41, nelipühilane)

Endise *new age*'i kogemusega 29-aastane naine M kogudusest kirjeldab oma tunnet palvetamise ajal nii: „Mediteerimine transis oli nii hea, kuid nüüd on mul palvetades sama kaif, kuid see pole tervisele ohtlik.”

Identiteedi ja kuuluvuse otsijad

Sellele grupile on kristlus oluline muu hulgas kui identiteedi allikas, elustiil ja subkultuur. KKL 2015 valimis oli kolm informanti, kelle puhul paistis üks olulisemaid liitumise motiive olevat enese identiteedi konstrueerimine. Üks eripärasemaid ja autori jaoks huvitavamaid informante oli 24-aastane noormees, kellest sai ameerika kristliku metalbändi andunud fänn. Enne seda oli ta liikunud ühe noortekultuuri mõjuväljast teise (satanism, uuspaganlus, emo⁴⁵), kuni jäi peatuma kristluse juurde. Oma teekonda märkis ta ise selliste väljenditega nagu „identiteedikriis”, „kuulumissoov”, „subkultuuriline areng”, „kuulumine euroopa kultuuri- ja väärtusruumi”. Ta hakkas teadlikult otsima kristlasi, kellega tuttavaks saada, kuni jõudis kogudusse ja on nüüdseks kristlane.

Kuuluvus ei ole kindlasti oluline ainult osaduse seisukohast, vaid ka identiteedi allikana. Kirik kogukondlikkuse ühe allikana tuleb peamiselt esile nooremas keskeas luterlaste puhul. Nende hulgas on nii maa- kui linnainimesi. Mainitakse vastastikust abistamist, kristlikke koole, ühistegevusi.

Mõnel juhul mainitakse kirikus käimisele pühendatud aega kui „kvaliteetaega”, „aega enese jaoks”. Nooremad kristlased räägivad palju (kristlikust) elustiilist, mis sisaldab endas tervislikku eluviisi ja kristlikust moraalist lähtuvat käitumist. Võib isegi öelda, et sellest on intervjuudes üllatavalt palju juttu.

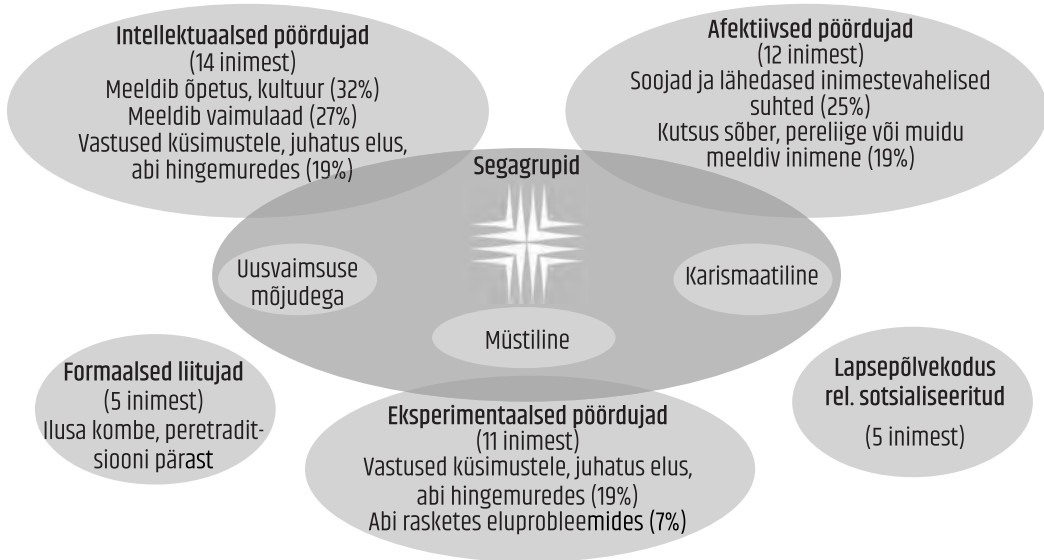
Intervjuudes mainitakse ka raskusi abieluelseks seksuaalsuhete vältimisega, vabaabi-eluga, kiriku suhtumisega alkoholi tarbimisse. Üks keskealine informant metodisti kirikust näiteks juurdleb intervjuu käigus korduvalt selle üle, kas nende kirikus on lubatud klaasike veini ja õlut ning tantsimine ja lõpuks leiab, et selle keelamine oleks küll liigne.

1.3.1.5 Kokkuvõtteks

Artikli esmaseks eesmärgiks oli võrrelda EUU 2015 küsitlusuuringu tulemusi sama aasta sügisel läbiviidud kvalitatiivuuringu KKL 2015 tulemustega, et saada süvendatumat informatsiooni selle kohta, mis on need tõenäolised põhjused, miks inimesed liituvad erinevate kirikute ja kogudustega. KKL 2015 uuringu 60 informanti jagati nelja

⁴⁵ Emo on noorte subkultuur, millele on omane teatud riietumis- ja muusikastiil ning emotsionaalsed käitumismustrid. Lähemalt vt Teelemari Loonet, *Gooti subkultuuri representatsioon*. Bakalaureusetöö. Tartu, 2010; http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15324/Loonet_Teelemari.pdf – vaadatud 02.06.2016.

põhirühma, arvestades järgmisi domineerivaid liitumismotiive: (1) peretraditsioon ja rahvuskultuur, (2) õpetus, kultuur ja vaimulaad, (3) inimestevaheliste suhete mõju ja (4) kriiside, eluraskuste mõju. Muude enam esinenud iseloomulike motiivide või karakteristikute alusel moodustus veel täiendavalt nelja segarühma:⁴⁶ (1) usulise kogemuse mõjul pöördunud, (2) uue vaimsuse kogemusega pöördunud, (3) karismaatilise otsijad ja (4) identiteedi ja kuuluvuse otsijad.⁴⁷ Saadud rühmi võrreldi Loflandi ja Skonovdi pöördujate tüpoloogiaga. Selle ilmestamiseks on Joonis 2, kus on skemaatiliselt kujutatud põhirühmi ja segarühmi nii, et põhirühmadele on lisatud EEU 2015 pärinevad olulisemad liitumismotiivid, mis seda gruppi (intervjuude põhjal) iseloomustasid. Põhirühmad ja üks segarühm on nimetatud Loflandi ja Skonovdi teooria järgi.

Joonis 2. KKL 2015 liitujate rühmad kõrvutatuna EEU 2015 põhiliste liitumismotiividega.

Üldjoontes EEU 2015 ja KKL 2015 tulemused kinnitasid teineteist. Lisandus informatsiooni, mida EEU 2015 valimi kristlaste väikese osakaalu tõttu polnud võimalik saada.

(1) Kvantitatiivuuringu EEU 2015 tulemuste kaks enam nimetatud motiivi puudutasid kiriku seotust rahvuslike ja perekonnatraditsioonide jätkamisega. Arvestades luterlaste ja (venelastest) õigeusklike suurt osakaalu vastanute hulgas, on see ootuspärane. Kvalitatiivuuringu vaid kinnitas seda, et luterlased toovad konfessioonivaliku peamise põhjusena välja selle kiriku traditsioonilisuse meie kultuuriruumis. Luterlik kirik on lähedane ja lähedal, huvi ja sümpaatiat kiriku vastu ning uskumine saavad tihti alguse just soovist järgida vanu peretraditsioone, saada ristitud, leeritatud, laulatatud, olla ristivanem ja saada kiriklikult maetud.

(2) Kvalitatiivuuringu KKL 2015 näitas religiooni olulisust mõtestatuse pakkujana, õpetussüsteemina, väärtuste, eetika ja moraali allikana, mis rohkem tuleb esile just intellektuaalselt otsivate, vaimsete huvidega inimeste puhul, kes palju nende teemade

⁴⁶ Segarühmade tekkimise seletust vt lk 93.

⁴⁷ Toimetaja märkus. Vaata ka, kuidas praktiseeriv vaimulik Enn Auksmann intuiitselt kogudusega liitujaid kategoriseerib. Vt Enn Auksmann selles kogumikus lk 383.

üle juurdlevad. Küsitlusuuringu EEU 2015 motiive, nagu „õpetus, kultuur ja vaimulaad”, on tõenäoliselt valinud eeskätt sellist tüüpi vastajad.

(3) Eelkõige just noored inimesed sattuvad kogudusse kristlasest sõbra, hea tuttava, lähedase või eeskuju mõjul, keda imetletakse ja kellega soovitakse samastuda. Soojad ja lähedased inimestevahelised suhted koguduses on põhiliseks teguriks, mis määrab, kas noored kogudusega liituvad ja sinna ka jäävad. Barjääre aitavad ületada ka väikegrupid ning mentorlus.

(4) Religioon on seletuse ja mõtestatuse pakkujaks olukorras, kus inimene on kaotanud orientiiri või teda on tabanud õnnetus. Kvantitatiivuuringus EEU 2015 tuli see motiiv esile viiendana. Kvalitatiivuuringu KKL 2015 informandid jutustasid rea eripäraseid lugusid sellest, kuidas usk ja kirik või kristlastest sõbrad on neid aidanud välja tulla rasketest olukordadest. Kriis on pannud elu üle järele mõtlema ning usu toel on otsustatud loobuda senisest elukorraldusest ja valida uus.

(5) Uuringus KKL 2015 oli informante, kelle jaoks religioon on oluliseks identiteedi konstrueerimise allikaks. Selliseid liitujaid pole tõenäoliselt arvuliselt siiski palju. Pigem on nad nooremad inimesed. Kuuluvus ei ole neile oluline vaid osaduse ja ühistegevuse mõttes, vaid seda mõistetakse sellistes kategooriates nagu subkultuur, elustiil, kuuluvustunne ja kogukondlikkus.

(6) KKL 2015 valimis polnud just vähe informante, kes olid varem tegelnud mittekristlike vaimsete praktikatega, neis pettunud ja pöördunud kristluse poole. Häirivaimaks pidasid nad uue vaimuse poolset individualismi, inimese kõikvõimsuse rõhutamist, mis ühel hetkel tundus olevat vastuolus tegeliku eluga ja ei kõnetanud enam.

(7) Rea informantide juures oli täheldatav soov suurema karismaatilise järele. Liigutakse erinevate maailmavaadete, koguduste vahet, et kogeda enam usulisi, müstilisi, ekstaatilisi elamusi, tunnistada prohveteerimist, keeltes rääkimist, Püha Vaimuga täitmist jne. Mõned neist inimestest olid varem tegelnud mittekristlike praktikatega, nüüd aga sattunud karismaatiliste koguduste juurde.

(8) Oma usust rääkides on informantide hulgas märgatavad teatud postmodernistlikud tendentsid: usulised tõekspidamised nopitakse usutavuse ja isikliku meeldivuse alusel, kristlikku elulaadi vaadatakse kui üht erilist elustiili, mis peab olema sobiv (või vähemalt ei tohi olla tülikas), püüeldakse suurema elamuslikkuse suunas. Rohkem on tähelepanu suunatud sellele, mida on kirikul pakkuda siinpooles maailmas.

Milliseid järeldusi oma tegevuse jaoks peaksid eeltoodud info põhjal tegema vaimulikud ja misjonitööd kavandavad ning teostavad kirikuorganisatsioonid? Üheseid rakenduslikke soovitusi välja tuua on käesoleva analüüsi põhjal ebaotstarbekas. Pigem võiks analüüsi tulemustesse suhtuda kui inspiratsiooni olukorra hindamisel. Miks inimesed tulevad kogudusse ja kas minul kui vaimulikul või kirikutöö tegijal oleks võimalik tulijale sammuke vastu astuda? Samuti võiks tulemused julgustada vaimulikke põhjalikult uurima selle kogumiku teist osa „Missioloogilised võimalused tänapäeva Eestis”, mis pakub juba konkreetsemaid lahendusteid vaimulike ees seisvatele missioloogilistele probleemidele.

Kristluse positsioon ühiskonna kaleidoskoobis ei ole enam ühemõtteline. Ka mõne KKL 2015 informandi puhul oli näha, et oma usulistele küsimustele ja vajadustele vastuste otsimisel ei pruugita enam esimesena sugugi mitte pöörduda kristluse poole.⁴⁸ Siiski jõuab osa neist mingil hetkel kirikusse ja ka siis paistab silma, et usulised

⁴⁸ Pikemalt selle temaatika kohta vt Lea Altnurme, „Mida võiks kirik teada eestimaalaste individuaalsest religioossusest”. – Eerik Jõks (toim), *Astu alla rahva hulka. Artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist*. Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012, 193–212.

seisukohad konstrueeritakse tervikuks suuresti individuaalselt, sobitades neid juba olemasolevasse raamistikku. Samuti võib usuline otsing olla seotud identiteediotsinguga, nagu täheldab ka Altnurme.⁴⁹ Juhul kui kirikus räägitav ei kõneta ja jumalateenistuse laad ei sobi liitunu emotsionaalse laadiga, õpetuslikud seisukohad on liiga suures vastuolus isiklike seisukohtadega, koguduses valitsevad sotsiaalsed suhted pole rahuldust pakkuvad või esineb ahistavana tunduvaid piiranguid elustiilile, siis vahetatakse kirikut või jäädakse selle aktiivsest tegevusest uuesti kõrvale.

Liitujate individuaalsed trajektoorid kirikusse vajavad kindlasti edaspidi täiendavat uurimist, kuid käesolevalt võib väita, et nii neid kui ka ootusi kirikule iseloomustab suur mitmekesisus ja seda ka ühe konfessiooni raames. Just selle mitmekesisusega toimetulek võib olla kirikutele suureks väljakutseks, nagu ka teadvustamine, kui keerulised ja mitmetahulised on põhjused, mis inimesi kirikusse toovad. On enesestmõistetav, et selline mitmetahulisus ei kao kuhugi peale liitumist. **See tingib omakorda vajaduse individuaalsema, kaasavama, dialoogilise lähenemise järele, mis on kooskõlas nüüdisaegse ühiskonna muutustega.** Tegutsevad ju kirikud laiemas sotsiokultuurilises kontekstis, kus toimuvad pidevad arengud, mille osas on kirikute kaasaraäkimise võime praeguses olukorras üsnagi tagasihoidlik. Usulise pöördumise ja liitumisega ei lõpe inimese usuline areng, vastupidi, tekivad uued küsimused, mis ootavad järgmisi vastu seid – enamik intervjueeritud olid otsiva ja uuriva, kohati ka skeptilise meelega. Kirik peab oma sõnumi kuulutamisel ja kogudusega suhtlemisel arvestama selle mitmekesisuse olemasoluga ja kuulutama oma sõnumit nii, et kõik uuringus väljatoodud grupid saaksid vähemalt mingil määral kõnetatud just neile mõistetaval moel.

⁴⁹ Altnurme 2012, 193–212.